

Az eredeti sziklafalakat több helyen is megerősítették, pl. a Nyugati III. vágat és a IV. terem között, a IV. teremben és a IV. terem és Nyugati II. vágat között. Ezek kő-tégla vegyes falazattal vagy tisztán téglából készültek. A IV. terem közepén a főtét téglapillérrel támasztották alá. Az V. teremből D felé egy újabb járat indul, amelyet már az újkorban, feltehetően a 18. század elején falaztak el kő-tégla vegyes falazattal. Ennek a járatnak a kibontására nem került sor. A megerősítési munkák során az el-falazott felületeken a geológiai ablakok mellett olyan ablakokat is hagytak, amelyek lehetővé teszik a korábban előkerült újkori feliratok, valamint a középkorból vagy a török hódoltság korából származó héber feliratok tanulmányozását. Mivel az V. teremből nyíló járaton kívül még két helyen lehetett megfigyelni, hogy további feltöltött szakasz lehet, ott ajtókat hagytak, hogy a feltárásokat később el lehessen végezni.

KOVÁCS ESZTER

26. Budapest, I. Budai Várnegyed, középkori Buda városa (Margaréta terasz) (KÖH 32379)

Kő

2012. március–április folyamán a Hilton szállótól K-re található Margaréta teraszon (hrsz. 6533) felújították a díszkutat, kicserélték a díszburkolatot. A régészeti megfigyelés során a közművekkel, a szálló szellőzőalagútjaival bolygatott területen 2 középkori faltöredéket tudtunk megfigyelni és dokumentálni.

Munkatársak: Szilágyi Gábor régész, Viemann Zsolt geodéta.

BENCZE ZOLTÁN

27. Budapest, I. Budavári palota (Déli zártkert) (KÖH 39588)

Kő, Kk, Tő, Kú, Ú

A Budapesti Történeti Múzeum 2012. október 24. és november 29. között, az I. kerület Budavári Önkormányzat megbízásából régészeti próbafeltárást végzett a Budapesti Történeti Múzeum ún. Déli zártkertjében. Az ásátás a Várkert Bazár helyreállításának KÖZOP-os keretében zajlott, s célja az volt, hogy kiderítse, az adott helyre – részben a föld felszíne alá – tervezett liftakna megvalósítható-e. A régészetileg és műemlékileg védett palotaegyüttesnek ez az udvarrésze ugyanis mindeddig teljesen kutatatlan volt, így nem volt kizárható olyan régészeti objektum előkerülése, amely az építkezést lehetetlenné teszi.

A szonda helyének kijelölését a KÖZTI által rendelkezésre bocsátott tervek alapján végeztük. (Megjegyzendő, hogy a munkák kezdetekor még csak előzetes tervek álltak rendelkezésre, amelyen a tervezett liftakna még kerek alaprajzzal szerepelt, s csak a kezdést követő harmadik napon kaptuk meg a „végleges” tervet, immár négyszögletes alaprajzú lifttel. Az első rajz méretezés nélküli, a második már kottázott volt – mindkettő digitális formában, de egyik sem hivatalos kitűzési rajzként. Mivel a műtárgy építési technológiájára nem állt rendelkezésre adat, így olyan méretű – kb. 6,5×6,5 m-es – munka-, és egyben szondagödörrel számoltunk, amelybe a nagyjából 2,5×2,5 m-es liftakna kívülről szerelhetően, ill. zsaluzhatóan elfér, másrészt még a helyszín régészeti összefüggései is értelmezhetővé válnak. (Döntésünk helyességét utólag néhány egyéb körülmény is igazolta.) Az ásátási szonda, ill. szelvény két széle, az É-i és a K-i oldalon adott volt: az Öntőház udvar D-i zárófalanak (másként: D-i cortina) Ny-i folytatása (I SE 1001-el jelölve)

és a kertrész K-ről határoló várfalszakasz (SE 1002-vel jelölve). A két fal egymáshoz képest megközelítőleg derékszögben helyezkedik el.

A tényleges régészeti feltárást 4 munkanapnyi terep-előkészítő munka előzte meg. Először ki kellett vágni a falsarokban álló, több évtizedes fügefát, majd vésőgéppel le kellett bontani az azt körülölelő „gyepmedence” kb. 60 cm magas, 25 cm vastag falát. Ezután elhordtuk az ebben lévő termőföldet, majd a medence környékén felbontottuk a kőburkolatot és feltörtük az alatta lévő, 20–25 cm vastag ágyazóbetont. (A kikerült törmeléket, s később az ásátásból származó földanyagot a feltárási helyétől több mint 50 m-re lévő „Újvilágkert”-be kellett kitalicskázni, ahonnan az folyamatosan, 8 m³-es konténerekkel lett elszállítva.)

A betonburkolat felbontása után a teljes felületen 30–60 cm vastag, erősen kevert, többszörösen bolygatott modern feltöltést kellett eltávolítani, amelybe azonban már török és középkori leletanyag is keveredett szórványként. A kevert betöltésből azonban két objektum kezdettől, csaknem közvetlenül a betonburkolat szintje alatt kiemelkedett: egy, nyilvánvalóan modern téglafalazat, egy D-re induló hevederív csonkja (SE 1003) az ÉK-i sarokban, azaz az SE 1001–1002-es falak csatlakozásánál, és egy, egészen más jellegű, L alakú falazat (SE 1004) a szelvény D-i oldalán. Az utóbbi, erősen meszes habarcsú kőfal (v: 1 m körül) „szárai” (h: 1,80–2 m körül) kezdetben csonkoltnak tűntek É-i és Ny-i végükön, mintegy azt sugallva, hogy itt valamilyen építmény DK-i sarkáról van szó. Tovább mélyítve azonban ezekről egyértelműen kiderült, hogy mindkét irányban, ha elnagyoltan is, de intakt formában záródnak. A fal durván rakott oldalfelületeiben 20 cm körüli szélességű pallók lenyomatai maradtak fenn, bizonyítva, hogy itt alapozásról van szó. A pallólenyomatok jelenléte végül teljesen indokoltnak bizonyult, mivel a több, mint 4 m mélységig lenyúló alapozás egykori lerakása az igen változatos szerkezetű talajban illyesfajta dúcolat nélkül nehezen lett volna megoldható. Az L alakú SE 1004 falazat rendeltetését végül is nem sikerült tisztáznunk, mivel a fal összefüggése nyilvánvalóan a szelvényünkől D-re eső területen keresendő. Annyit mindenesetre sikerült megállapítani, hogy vagy késő török kori, vagy valamilyen korai barokk építményhez tartozhatott, mivel több, török kori réteget már átvágtott.

A fentiek mellett még egy további, modern kori építmény falazatát (SE 1005) azonosítottuk a szelvény D-i oldalán, az 1002-es K-i várfal és az előbb említett 1004-es falazat között. A vörös téglából rakott, K–Ny-i irányú fal közvetlenül a szelvényhatáron húzódik. Összefüggéséből itt is keveset sikerült megállapítani, leszámítva, hogy É-i oldalából itt is téglalív indul, amely egykor nyilvánvalóan az 1003-as ívindítással alkotott egységet. Az alapozás jellegű faltest a betonburkolat alatt indul, egészen a szelvényünk legmélyéig, azaz több mint -5,5 m-ig követhető volt. A téglanyag és a falazati forma alapján itt egy Hauszmann-kori falazatról van szó, de pontos rendeltetésének meghatározása még további vizsgálatot igényelne a korabeli helyszínrajzok, esetleg fotók alapján.

A felső kevert, modern feltöltés alatt a szelvény nagyobb részén már zárt, régészeti rétegeket találtunk. Az eredeti felületet, illetve rétegeket az É-i oldalon és a DK-i sarokban vágta át bolygatás. Az előbbi az 1001-es fal alapozási árka volt, amely – felül mintegy 1 m szélességgel indulva, lefelé egyre szűkülve – az altalajig hatolt le. A másik, ismeretlen célú, nagyjából 2×2 m-es gödör -2,20 m-ig volt követhető, és annak ellenére, hogy

a belőle származó leletanyag alapvetően közép-, török és újkori volt, a legaljáról két, a Hauszmann-féle falból származó téglát is találtunk.

A feltárt, intakt rétegsor általában enyhe Ny–K-i irányú lejtést mutatott, kivéve legalul, ahol a feltöltés a meredeken letörő márgás altalaj vonalát követte. A szelvény DNy-i sarkában egy nagy méretű, valószínűleg kerekded alaprajzú, személgödör egy cikkelyét sikerült feltárni. A gödörből, amelyet az 1004-es falazat vágott el K-ről, nagy mennyiségű, közte különösen értékes, ritkaságszámba menő középkori leletanyag került napvilágra. Többek között olyan kályhacsempe- és majolika töredékek, amelyek a palota 1950-es évekbeli ásatásán, a közelben talált leletekhez illeszthetők.

Az ásatás során fontos információkat szereztünk az SE 1001 és 1002 falak földalatti részéről. Az 1001-es falról bebizonyosodott, hogy az, mint ahogy azt már korábban is sejteni lehetett, valóban újkori eredetű. Az először a barokk helyszínrajzokon feltűnő fal a Keleti falszoros (másként Öntőház udvar) D-i zárófalának Ny-i meghosszabbításában épült ki, s egykor keresztülvágta a palota teljes D-i kertrészét. (Beleértve itt a ma már helyreállítva látható, gótikus nagycsarnok épületét is. Ny-i folytatását a háború utáni helyreállítások során bontották le, és ebben az irányban most csorbázott csonk formájában záródik le.) A rendkívül masszív fal már a koronaszinten is 3,80 m vastag, de felülről lefelé, a mai felszínig lépcsősen szélesedik, és itt több mint 5,10 m-t ér el. A feltárás során kiderült azonban, hogy még a felszín alatt is tovább vastagszik. A terepszinttől -60–70 cm-re, egy megközelítőleg vízszintes, kb. 40 cm széles padka fut végig, majd a vastagodás – immár folyamatosan – folytatódik még további 2–2,50 m mélységig, ahol összesen már több mint 5,90(!) m-t ér el. Innen kezdve az alapozás viszont szűkülni kezd. A fal felülete még az alapozási padka síkja alatt is egyenesen rakott, több, másodlagosan felhasznált középkori kvádert tartalmaz, kivéve a legelső, szűkülő szakaszon, ahol durva törtköves, beöntött formát mutat. Úgy tűnik, hogy az alapozás követi a márga altalaj Ny–K-i lejtését, illetve lépcsős letörését. Igaz, a falazatot Ny felé csupán az altalaj jelentkezéséig követték le, míg a K-i végében részben alá is bontottunk.

A kertrészt K-ről lezáró várfalat (SE 1002) a szakma eddig úgy tartotta nyilván, mint amelyet valószínűleg teljesen újjáépítettek. A fal a mai koronája szintjén (egyben a falon végigfutó járószint) csak mintegy 1,50 m vastag, a külső oldalon kialakított rézsű miatt azonban az itteni terepszintet már 2,70 m körüli vastagsággal éri el. A szelvény mélyítése során, meglepetésünkre, az derült ki, hogy közvetlenül a modern belső terepszint alatt a fal még vékonyabb is, mint 1,50 m. Itt ugyanis az eddig ismert belső falsík alatt, arra merőlegesen, egymástól 30–35 cm-re elhelyezett kőhasábok tüntek elő. Ezekre a láthatólag új- és modernkori építészeti faragványokból, másodlagosan készült hasábokra, mint konzolokra ültették rá a fal felmenő síkját. A konzolok alatt a belső falsík mintegy 40 cm-rel keletrebbre mutatkozott, azaz a falvastagság itt csak 1,10 m körül van. Ez az „eredeti” falsík egyenesen – részben másodlagosan használt középkori kvaderekből álló – falfelületet mutatott, de ebben a formában csak mintegy -50 cm-ig volt követhető. Alatta ugyanis – egy, csaknem vízszintes vonallal elválasztva – már egyenesen, törtköves felület, jellegzetes alapozás mutatkozott. Az alapozási felület É-ről D-felé enyhén szélesedett, de ez is csak újabb -0,8–1,10 m szélességben volt megfogható. Alatta, újabb meglepetésünkre, szépen rakott, törtköves falfelület bukkant ki, amelyet ezután már a szelvény teljes szélességé-

ben és mélységében követni tudtunk. Az egyenesen rakott, 1–1,10 m-enként falegyenekkel tagolt, de ettől eltekintve teljesen homogén falazatban, a D-i részen két gerendafészket is kibontottunk, amelyek egymáshoz képest átlósan, kb. 1,3 m-re helyezkedtek el, közvetlenül „ráültetve” a falegyenek vonalára. Mindebből kitűnik, hogy itt egy teljes egészében belülről (is) épített felmenő falazatról van szó, még akkor is, ha mögötte a meredeken letörő altalaj kvázi alapozási árkot képez. A fal belső oldalán elért legmélyebb pont egyébként 141,39 m volt Af, ami durván 70 cm-rel van magasabban a fal külső oldalán ma használatos járószintnél. Azaz a fal legalját, alapozási szintjét nem értük el. Fontos még megjegyeznünk, hogy a most leírt belső falsíknak az 1001-es fal alapozását már nekiépítették.

A fentiekből világosan kiderül, hogy az 1002-vel jelzett várfalszakasz több fázisban épült fel, amelyek közül itt három volt biztosan megfogható. Először megépült a törtköves várfal, amelynek vastagságát a mai ismeretek alapján mindössze 1,10–1,20 m-re becsülhetjük (bár tény, hogy hiteles külső síkját a ráépült rézsűs köpenyezés miatt nem ismerjük!). E falnak a felső részével (a jelenlegi belső szinttől kb. -1,50–1,70 m-re) „valami történt”, ami miatt azt teljesen újjá kellett építeni. A belső szint akkor már olyan magasan volt (a mai szinttől -60–70 cm-re), hogy a javítás egy része már földberakott alapozás formájában történt. (Az előlötti falazatba másodlagos középkori köveket is felhasználtak.) Végül, ezen újabb fal fölé/mellé modern ráfalazás vagy köpenyezés került. Kérdés most már csak az eredeti, törtköves fal kora lenne. A középkori falazástechnika sajátosságait magánviselő fal (amelyben sem másodlagos kőfaragvány, sem téglák nem mutatkozik!) keltezése meglehetősen egyszerűnek látszik. Ezt támasztaná alá, hogy már a felmenő részén mutatkozó javítás, illetve annak alapozása is zártnak tűnő török és késő középkori rétegeket vágott át. Csak-hogy, a fal mögötti legmélyebb részen, a márgaaltalajban mutatkozó „alapozási árokban” is török kori kerámia-töredékek és ágyúgolyók töredékei bukkantak elő. Mivel a középkori jellegű falfelületen semmiféle javítás nyomát nem tudtuk felfedezni, a fal mögötti török bolygatás elég nehezen magyarázható. (Vö. még az előlötti, zártnak tűnő rétegekkel!)

A beépítésre ismeretünk szerint kijelölt helyszínen a feltárást az altalajig elvégeztük. A szelvényben olyan jelenséget vagy objektumot nem találtunk, amely a tervezett liftakna megvalósítását meggátolná. Az akna útjába eső, SE 1004 jelű falazat összefüggésének tisztázása, ill. az SE 1020-as jelű, középkori leleteket tartalmazó személgödör teljes feltárása ugyan roppantul kívánatos volna, ez azonban csak további, a jelenlegi projekt-, ill. munkaterületen kívül folytatandó ásatásokkal lenne megvalósítható.

MAGYAR KÁROLY

28. Budapest, I. Csikós udvar (KÖH 52397)

Kő, Tő

2012. június 5. és 29. között megelőző feltárást végeztünk a budavári Palota Csikós udvarán a Várgondnokság Nonprofit Kft. megbízásából, a területen épülő mélygarázshoz D felől kapcsolódó lépcsőház, valamint a szintén az építmény ellátására szolgáló távhővezeték leendő nyomvonal területén.

A munkagödör legnagyobb részében a rétegbontás során megtartandó régészeti jelenség nem került elő. Egyetlen helyen, a terület ÉK-i részén került elő megőrzendő objektum.